

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Юрій КАЛІЧАК, Інеса ЛЕСНЯНСЬКА
м. Дрогобич

Сім'я сприяє соціалізації дитини, заслужено вважається емоційно-духовною основою її виховання, важливим посередником у передачі культурних цінностей нашого народу від покоління до покоління.

Вплив батьків на формування особистості малюка має потужні передумови: материнська ласка, безкорислива любов батька, тепла атмосфера піклування, затишку та захисту, сімейна злагода. Безглузда війна зруйнувала усталені умови існування багатьох сімей. Діти продовжують з невимовним жалем втрачати батьків, котрі віддають своє життя задля існування нашої країни, нації, ідентичності. Щодня руйнується звиклий затишок сімейного життя. Тисячі українських дітей примусово переселили «визволителі» на чужину, у чужі сім'ї, у невластиве середовище. Кількість українських дітей, депортованих до Російської Федерації після початку повномасштабного вторгнення коливається від 19 592 до 307 000. Статистика свідчить, що станом на початок серпня 2024 р. вдалося повернути тільки трохи більше ніж 750 дітей.

В. Сухомлинський зазначав, що сім'я – «джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави». Війна, що триває одинадцятий рік, вплинула безпосередньо чи опосередковано на кожну українську сім'ю. Тому далеко не кожній родині судилося стати таким «джерелом», не всі батьки володіють необхідними знаннями про виховання дітей. Недосвідченість, прагнення спиратися лише на особистий досвід, брак педагогічних знань та навичок призводить до серйозних

педагогічних помилок із неминучими наслідками у зовсім недалекому майбутньому.

Серйозним підґрунтям для відчутної допомоги сім'ї у вихованні дітей є підвищення педагогічної культури батьків. Її розвиткові сприяє самоосвіта – опанування величезного масиву психолого-педагогічної літератури з проблем виховання дітей; детальний аналіз творів класиків української і світової літератури; моніторинг матеріалів періодичної педагогічної преси, де ґрунтовно висвітлюється роль сім'ї у становленні та розвитку дітей різного віку, починаючи з раннього.

Існує широко розповсюджена, однак абсолютно хибна думка, що дитячі примхи, плаксивість, апатія й інші поведінкові проблеми виникають «нізвідки». Проте в більшості випадків діти немов віддзеркалюють поведінку дорослих, адже не втомлюються її транслювати поза межі сімейного кола. Втома, пригніченість чи тривожність батьків, їхні переживання та страхи, з якими в умовах сучасних викликів надзвичайно складно впоратися, ускладнюють взаємодію з малюками.

Невпевненість матері накладає негативний відбиток на формування особистості дитини. Однією з причин важкої адаптації дитини до закладу дошкільної освіти є надмірні переживання та страхи батьків, котрі дитина відчуває надзвичайно гостро. Як наслідок, малюк починає ототожнювати садочок з чимось відверто небезпечним та однозначно поганим.

Занепокоєння батьків може спричинити в поведінці малюка депресивні прояви: бездіяльність, інертність, байдужість. Дитина втрачає життєрадісність та ніби завмирає у своїх емоціях й поведінці. Єдина мета, котра безперешкодно домінує в цей момент, – бажання бути поруч із рідними, із батьками. Дитина не відчуває бажання гратися самотійно та займатися будь-якою діяльністю без присутності дорослого. У неї відчувається відсутність будь-яких бажань і прагнення їх задовольнити.

Подібна ситуація може бути наслідком різних причин, але найчастіше тому, що малюк відчуває постійну потребу елементарного спілкування, належної тривалості, насиченості та емоційного забарвлення. Замість цього – постійні докори, надокучливе форсування подій, наполегливі прискорення вчинків і дій, стабільність у роздачі наказів і вказівок, численних зауважень, критики й гальмування будь-яких проявів ініціативи. Щоденне спілкування з батьками щоразу більше втрачає таких, здавалось би звиклих атрибутів, як пустощі та радість, а все частіше можна спостерігати абсолютно не характерні прояви у спілкуванні: формалізм, дуже рідкі прояви безпосередності, щирого зацікавлення, правдивої емпатії тощо.

Натомість звичними стають шкідливі звички та нервові посіпування, що є безпосередніми сигналами неконтрольованої батьківської нервозності, котру вже важко контролювати. Дитина покусує щоки, губи, починає нервово смоктати пальці чи різні предмети тощо. В окремих випадках можна спостерігати нервові посмикування (прискорені кліпання очима, насуплення брів, часті повтори вибраних рухів рук, ніг тощо). Подібні небажані реакції з'являються внаслідок лише однієї обставини – нервова система дошкільників складно переносить сильні почуття внаслідок власної недосконалості, особливо це відчутно за умови прояву близькими негативних емоцій, котрі не соромляться їх демонструвати.

Українська дитина та не зовсім сформована нервова система малюка, яка все ще продовжує свій розвиток, потребує не вияву батьками занепокоєння і хвилювання, а продуманого перемикання уваги дитини на альтернативну діяльність, ідеальний варіант – з одноманітним характером. З цією метою можна застосувати будь-яке доручення дошкільнику (дрібно прибирання, сортування тощо), не забуваючи при цьому про акцентування уваги на позитивних якостях дитини.

Наслідком нестерпної атмосфери в сім'ї можуть бути часті пробудження, крик чи плач, що настають внаслідок надмірних переживань батьків із використанням своєрідних засобів їх озвучення впродовж дня. Підвищення голосу, крики на дитину, прояви злості чи агресії одразу перетворюється на надмірну збудженість малюка, негативно відображається на якості сну (страшні сни, тривалі засинання, сонливість упродовж дня) і є потужним тригером високої емоційності та чутливості дитини, котра неабияк посилюється на тлі пережитих особисто стресових ситуацій. Постійне перебування поруч, спокійна спільна розмова та задушевна колискова пісня є одним із небагатьох корисних алгоритмів дій батьків задля швидкого та прийняттого для всіх засинання дитини. Стабільна повторюваність подібного своєрідного ритуалу насправді допоможе малюкові краще заснути. Так само усталена послідовність конкретних подій (спільна вечеря, перегляд спокійного мультфільму, батьківські обійми, обов'язкові гігієнічні процедури, прослуховування колискової чи казки) сприятиме створенню у дитини впевненості та відчуття безпеки. І, навпаки, перебування цілими днями у соціальних мережах, вічно необхідний перегляд новини, озвучення непотрібних коментарів у присутності малюка з боку батьків успішно підсилить зайві переживання та страхи дошкільника. Постійний моніторинг змін у поведінці уможлиблює вживання запобіжних заходів, корекцію власної поведінки задля пом'якшення чи, взагалі, наявності істеричних проявів наймолодших членів сім'ї.

Засуджувати чи не погоджуватися, висловлювати дитині власну незадоволеність можна щодо поведінки, а не її особистості. Підтримка батьків полягає не в озвученні оцінних суджень, а в привчанні дитини до обговорення її почуттів, характерних причини їх появи та наслідків.

Природний інстинкт самозбереження змушує дитину гостро відчувати щоденні воєнні події, внаслідок яких постійне

перебуванні у стресовому стані чи стабільна нервова напруга підсилює необхідність психологічної допомоги батьків.

Сімейне обговорення різноманітних ситуацій сприяє появі таких умінь та навичок:

- 1) самореалізація дитини;
 - 2) звичка постійно здійснювати власний вибір;
 - 3) спроможність не уникати, а розв'язувати будь-які питання, що виникають у щоденному побуті;
 - 4) цілеспрямоване досягнення прогнозованого результату;
 - 5) правильна диференціація й адекватна оцінка проявів альтруїзму чи егоїзму;
- б) швидка і безболісна адаптація до загальноприйнятих та індивідуальних вимог ровесників.

Постійний діалог з дитиною у спокійній, довірливій, щирій атмосфері у поєднанні з доброзичливим ставленням, усмішкою й правдива увага і непідробний інтерес до висловів малечі дозволить привчити її до довірливих стосунків, що вкрай необхідні у процесі едукації.

Приблизний перелік питань задля з'ясування інформації про зайнятість дитини впродовж дня:

Яка найцікавіша подія сьогодні спіткала тебе?

Що нині викликало нині в садочку неприємні враження?

Який матеріал сьогодні був для тебе новим?

Які заходи конче необхідно здійснити вихователю для дітей?

Вдалі та невдалі сьогоднішні твої вчинки?

Яку їжу ти сьогодні споживав упродовж дня у закладі дошкільної освіти?

Які сни тобі сьогодні снилися під час денного сну?

Що саме тобі не хотілося робити в садочку?

Чи ти втомився сьогодні? Чому?

Які заходи будеш вживати, якщо садочок повним складом відправиться у відпустку?

Які ігри ти сьогодні запам'ятав?

З ким ти завів дружбу сьогодні?

Отже, можемо впевнено стверджувати, що повноцінний розвиток особистості малюка неможливий без правильно обраної батьками стратегії спілкування з дитиною. Сім'я, як найважливіший соціальний інститут едукації дітей дошкільного віку, вимагає високого рівня сформованості комунікативних навичок батьків, адже саме він формує здатність спілкуватися зі своїми найближчими та оточенням. У процесі сімейного виховання створюються умови для успішної діяльності в дорослому віці, розвитку активності і самостійності, без яких людина не здатна реалізувати свій потенціал у подальшому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kalichak Y.L., Ivanyuk Y.M. Family upbringing in preschool system. *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27–28 вересня 2019 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 35–38.

2. Енциклопедія батьківства : посібник з сімейного виховання / авторський колектив за загальною редакцією Є.І. Коваленко, С.В. Кириленко. Київ : КНТ, 2008. 592 с.

3. Калічак Ю.Л. Підготовка вихователя у контексті використання ідей родинної педагогіки. *Україна та світ : сучасні парадигми розвитку суспільства* : колективна монографія. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 39–51.

4. Калічак Ю.Л. Підготовка фахівців дошкільного профілю в контексті сімейної педагогіки. *Science in the Context of Innovative*

Changes : scientific multidisciplinary monograph. International Center for Science and Social Transformation (isst.co.ua). 2024. P. 165–188.

5. Калічак Ю.Л. Підготовка фахівців дошкільного профілю в процесі викладання курсу «Сімейна дошкільна педагогіка». *Acta Paedagogica Volynienses*. № 6. 2023. С. 13–18.

6. Максименко Д.С. Вчимося бути батьками. Школа для молодих батьків. Практична психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 200 с.

7. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання : навчальний посібник. Київ : НАКККиМ. 2011. 293 с.

8. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. Виховуємо дитину, зростаємо як батьки : навчально-методичний посібник. Тернопіль, 2014. 168 с.

9. Родинно-сімейна енциклопедія: за загальною редакцією Арвата Ф. С. та ін. Київ : Богдана, 1996. 438 с.

10. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до ХІХ ст. *Рідна школа*. 1992. № 3–4. С. 14–19.

11. Шавровська Н.В. Заповіді щасливого батьківства. Харків : Марич В.М., 2009. 58 с.